

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

3. The Collection of the Connected Discourses -
Subcommentaries (3. Saṃyutta Nikāya - Tīkā)

4. Subcommentary on the Chapter on the Six Sense Bases
(4. Saḷāyatanaṅgaṭṭhikā)

8. Connected Discourses to Headmen (8. Gāmaṇisaṃyuttaṃ)

PaliVerse

3. The Collection of the Connected Discourses - Subcommentaries

4. Subcommentary on the Chapter on the Six Sense Bases

8. Gāmaṇisaṃyuttaṃ

1. Caṇḍasuttavaṇṇanā

353. “Yena midhekacco caṇḍo caṇḍotveva saṅkhaṃ gacchatī”ti evaṃ pañhapucchanena dhammasaṅgāhakattherehi caṇḍoti gahitanāmo. Pākaṭaṃ karotīti dasseti attano caṇḍabhāvaṃ.

Caṇḍasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Tālapuṭasuttavaṇṇanā

354. Vāloti vuccati tālo, tassa tālapuṭaṃ nāma. Yathā āmalakīphalasamānakaṃ, so pana tālasadisamukhavaṇṇattā tālapuṭoti evaṃnāmako. Tenāha “tassa kirā”tiādi. Abhinīhārasampanno anekesu kappesu sambhataśāvakabodhisambhāro. Tathā hesa asītiyā mahāsāvakesu abbhantaro jāto. Sahassaṃ denti naccaṃ passitukāmā. Samajjavesanti nepaccavesaṃ. Kīlaṃ katvāti naccakīlitaṃ kīlītvā, naccitvāti attho.

Pubbe tathāpavattavuttantadassane saccena, tabbipariyāye alikena. Rāgapaccayāti rāgupattiyā kāraṇabhūtā. Mukhato...pe... dassanādayoti ādi-saddena mukhato aggijālanikkhamadassanādi ke saṅgaṇhāti. Aññe ca...pe... abhinayāti kāmassādasamūyuttānaṃ siṅgārahassaabbhutarasānañceva “aññe cā”ti vuttasanta bībhaccharasānañca dassanakā abhinayā. Dosapaccayāti dosuppattiyā kāraṇabhūtā. Hatthapādacchedādīti ādi-saddena saṅgahitānaṃ ruddavīrabhayānakarasānaṃ dassanakā abhinayā. Mohapaccayāti mohuppattiyā kāraṇabhūtā. Evamādayoti ādi-saddena saṅgahitānaṃ karuṇāsantabhayānakarasānaṃ dassanakā abhinayā. Te hi rase sandhāya pāliyaṃ “ye dhammā rajanīyā, ye dhammā dosanīyā, ye dhammā mohanīyā”ti ca vuttaṃ.

Naṭavesaṃ gahetvāva paccanti kamma sarikkhavi pākavasena. Taṃ sandhāyāti taṃ yathāvuttaṃ niraye paccanaṃ sandhāya. Etaṃ “pahāso nāma nirayo, tattha upapajjatī”ti vuttaṃ. Yathā loke atthavisesavasena sakammakānīpi padāni akammakāni bhavanti “vimuccati puriso”ti, evaṃ idha atthavisesavasena akammakaṃ sakammakaṃ katvā vuttaṃ - “nāhaṃ, bhante, etaṃ rodāmī”ti. Ko pana so atthaviseso? Asaṇaṃ akkhamanaṃ, tasmā na rodāmi na sahāmi, na akkhamāmīti attho. Rodanakāraṇaṃ hi asaṇanto tena abhibhūto rodati. Tamevassa sakammakabhāvassa kāraṇabhūtaṃ atthavisesaṃ “na assuvimocanamattenā”ti vuttaṃ. Mataṃ vā, amma, rodantīti etthāpi mataṃ rodanti, tassa maraṇaṃ na sahanti, nakkhamantīti pākaṭoyamatthoti.

Tālapuṭasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3-5. Yodhājīvasuttādivaṇṇanā

355-357. Yujjhanam yodho, so ājīvo etassāti yodhājīvo. Tenāha - “yuddhena jīvikam kappanako”ti, ussāham vāyāmaṃ karotīti yujjhanavasena ussāham vāyāmaṃ karoti. Pariyāpādentīti maraṇapariyantikaṃ āpadaṃ pāpenti. Tenāha “maraṇam paṭipajjāpentī”ti. Duṭṭhu ṭhapitanti duṭṭhākārena attano paresaṅca atthāvahabhāvaṃ na gataṃ paṭipannaṃ. Parehi saṅgāme jitā hatā ettha jāyantīti parajito nāma nirayo. Asidhanugadāyasaṅkucakkāni pañcāvudhāni. Taṃ sandhāyāti taṃ yodhājīvaṃ puggalaṃ sandhāya. Etaṃ “yo so”tiādi vuttaṃ. Catutthapañcomesūti hatthārohaassārohasuttesu. Eseva nayoti eso tatiye vutto eva atthato visesābhāvato.

Yodhājīvasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Asibandhakaputtasuttavaṇṇanā

358. Pacchābhūmivāsinoti aparadesavāsino. Udakasuddhikabhāvajānanatthāyāti attano udakasuddhikabhāvaṃ jānanatthañceva lokassa ca udakena suddhi hotīti imassa atthassa jānanatthañca. Upari yāpentīti upari brahmalokaṃ yāpentī. Sammā ñāpentīti sammā ujukaṃyeva saggaṃ lokaṃ gamenti. Tenāha - “saggaṃ nāma okkāmentī”ti, avakkāmenti ogāhāpentīti attho. Anuparigaccheyyāti anuparito gaccheyya.

Asibandhakaputtasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Khettūpamasuttavaṇṇanā

359. Thaddhanti kathinaṃ lūkaṃ. Ūsaranti ūsajātaṃ. Catūhipi oghehi anabhibhavanīyatāya ahaṃ dīpo. Sabbaparissayehi anabhibhavanīyatāya ahaṃ leṇo. Sabbadukkharipattāsanato tāyanaṭṭhena ahaṃ tāṇaṃ. Sabbabhayaḥimsanato ahaṃ saraṇanti yojetabbaṃ.

Udakamaṇikoti mahantaṃ udakabhājanaṃ. Bahi vissandanavasena udakaṃ na haratīti ahārī, parito na paggharatīti aparihārī. Sakkaccameva desenti saddhammagāravassa sabbasattesu mahākaruṇāya ca buddhānaṃ samānarasattā. Catasso pana parisā satthugāravana attano ca saddhāsampannatāya saddahitvā okappetvā suṇanti, tasmā tā desanāphalena yujjanti. Kiccasiddhiyā satthu desanā tattha sakkaccadesanā nāma jātā.

Khettūpamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Saṅkhadhamasuttavaṇṇanā

360. “Yo koci puriso pāṇātipātī musāvādī, sabbo so āpāyiko”ti vatvā puna “yaṃbahulaṃ yaṃbahulaṃ karoti, tena duggatiṃ gacchatī”ti vadanto attanāva attano vādaṃ bhindati. Evaṃ santeti yadi bahuso katena pāpakammena āpāyiko, “yo koci pāṇamatipātetī”tiādivacanaṃ micchāti. Cattāri padānīti “yo koci pāṇamatipātetī”tiādinā nayena vuttā cattāro atthakoṭṭhāsā. Diṭṭhiyā paccayā honti “atthi kho pana mayā”tiādinā ayoniso ummujjantassa. Balasampannoti samattho. Saṅkhadhamakoti saṅkhassa dhamanacicce cheko. Adukkhenāti sukhena. Upacāropi appanāpi vaṭṭati ubhinnaṃ sāmāññavacanabhāvato. Appamāṇakatabhāvo labbhateva. Tathā hi taṃ kilesānaṃ vikkhambhanasamatthatāya dīghasantānatāya vipulaphalatāya ca “mahaggata”nti vuccati.

Na ohīyatīti yasmiṃ santāne kāmāvacarakammaṃ, mahaggatakammañca katūpacitaṃ vipākadāne laddhāvasaraṃ hutvā ʘhitaṃ, tesu kāmāvacarakammaṃ itaraṃ nīharitvā sayamaṃ tattha ohīyitvā attano vipākaṃ dātuṃ na sakkoti, mahaggatakammameva pana itaraṃ paṭibāhitvā attano vipākaṃ dātuṃ sakkoti garubhāvato. Tenāha “taṃ kāmāvacarakamma”ntiādi. Kilesavasenaṭi pāpakammasa mūlabhūtakilesavasena. Pāṇātipātādayo hi dosamohalobhādīmūlakilesasamuṭṭhānā. Kilesavasenaṭi vā kammakilesavasena. Vuttañhetama - “pāṇātipāto kho, gahapatiputta, kammakilesa”tiādi. Yathānusandhināva gatanti yathānusandhisakḥātaanusandhinā osānaṃ gataṃ samkilesasammukhena uṭṭhitāya vodānadhamavasena niṭṭhāpitattā.

Saṅkhadhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Kulasuttavaṇṇanā

361. Evaṃ pavattaīhitikāti evaṃ dvidhā pavattaīhitikā. Dvīhitikā dukkarajīvikapayogā. Salākamattaṃ vuttaṃ etthāti salākā vuttā, purimapade uttarapadalopo. Ubhatokoṭikanti yadi “kulānudayaṃ na vaṇṇemī”ti vadati, “bhūtā nikkaruṇā samaṇa tumhe”ti vādaṃ āropehi. Atha sabbadāpi “kulānudayaṃ vaṇṇemī”ti vadati. Evaṃ sante “kasmā evaṃ dubbhikkhe kāle mahatīyā parisāya parivuto janapadacārikaṃ carantā kulūpacchedāya paṭipajjathā”ti evaṃ ubhatokoṭikaṃ vādaṃ āropehīti gāmaṇiṃ uyyojesi.

Dve anteti ubho koṭiyo. Bahi nīharitunti na vaṇṇemi vaṇṇemīti dve ante mocento taṃ pucchitamattaṃ bahi nīharati nāma. Tattha dosaṃ datvā codento taṃ apucchaṃ karonto gilitvā viya anto paveseti nāma.

Ito so gāmaṇītiādi attano bhikkhūnaṃ aññesañca atthakāmānaṃ bhikkhappadānena aniṭṭhappattiabhāvadassanattaṃ āraddhaṃ. Dānena sambhūtānīti dānamayena puññakiriyavatthunā sammadeva bhūtiṃ vaḍḍhiṃ pattāni. Saccena ariyavohārena sammadeva bhūtāni uppannāni saccasambhūtānīti āha “saccaṃ nāma saccavādītā”ti. Sesasīlanti aṭṭhavidhaariyavohārato aññasīlaṃ. Nihitanti tasmiṃ kule pubbapurisehi nidhānabhāvena nihitaṃ. Duppayuttāti kasivāṇijjādivasena duṭṭhu payuttā kammantā. Vipajjantīti nassanti. Kulaṅgāroṭi kulassa aṅgārasadiso vināsakapuggalo. Aniccatāti maraṇaṃ. Tasmiṃ kule padhānapurisānaṃ bhogānaṃ vā sabbaso vināso. Tenāha “hutvā abhāvo”tiādi.

Kulasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Maṇicūḷakasuttavaṇṇanā

362. Taṃ parisanti taṃ rājantepure nisinnaṃ rājapariṣaṃ. Nayaggāheti kutociṇi asutvā kevalaṃ attano eva matiyā nayaggahaṇe ʘhatvā.

Kāretuṃ vaṭṭati sati sambhave paṭisaṅkhārassa, senāsanavināso na ajjhupekkhitabboti adhippāyo. Attano ettha kiccāvasāne yaṃ gihīnaṃyeva santakaṃ tāvakālikaṃ, taṃ gihivikantanti āha “gihivikataṃ katvā”ti. Na vadāmi pabbajjitāsāruppato.

Maṇicūḷakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Bhadrakasuttavaṇṇanā

363. Evaṃnāmaketi mallā nāma jānapadino rājakumārā, nesaṃ nivāsātāya “mallā” icceva bahuvacanavasena laddhanāmattā evaṃnāmake janapade. Natthi etassa pattiyā kālantarasaññito kāloti akālo, so eva akāliko. Tenāha - “kālaṃ anatikkamitvā pattenā” ti. So pana “yaṃkiñci dukkhaṃ uppajjamānaṃ uppajjati, sabbhaṃ taṃ chandamūlaka” nti evaṃ vutto dukkhassa chandamūlabhāvo, evaṃ chandamūlakassa dukkhassa kathitattā “imasmiṃ sutte vaṭṭadukkhaṃ kathita” nti vuttaṃ.

Bhadrakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Rāsiyasuttavaṇṇanā

364. Rāsiṃ katvā mārāpāsavasena, tatrāpi antarabhedena vibhajitvā pucchitabbapañhe ekato rāsiṃ katvā. Tapanāṃ attaparitāpanaṃ tapo, so etassa atthīti tapassī, taṃ tapassiṃ. So pana taṃ tapaṃ nissāya ṭhito nāma hotīti vuttaṃ “tapanissitaka” nti. So pana anekākārabhedena lūkhaṃ pharusāṃ jīvanasīlattā lūkhajīvī nāma. Tenāha “lūkhajīvika” nti. Majjhimāya paṭipattiyā uppathabhāvena avaniyā gandhabbāti antā, tato eva lāmakattā antā. Lāmakampi “anto” ti vuccati “antamidaṃ, bhikkhave, jīvikānaṃ, eko anto” ti evamādīsu. Aṭṭhakathāyaṃ pana aññaṃaññaādhārabhāvaṃ urīkatvā “koṭṭhāsā” ti vuttaṃ. Hīno gāmoti pālī. Gāma-saddo hīnapariyāyoti adhippāyenāha “gāmmo” ti. Gāme bhavoti gāmmo. Gāma-saddo cettha gāmaṃvāsivisaṃ “gāmo āgato” tiādīsu viya. Aṭṭhakathāyaṃ pana “gāmaṃvāsīnaṃ dhammo” ti vuttaṃ, tesāṃ cārittanti attho. Atta-saddo idha sarīrapariyāyo “attantapo” tiādīsu viyāti āha “sarīradukkhakaraṇanti attho” ti.

Etthāti etasmiṃ tapanissitagarahitabbapade kasmā antadvayamajjhimaṃpaṭipadāgahaṇaṃ? Attakilamathānuyogo tāva gayhatu idamatthitāyāti adhippāyo. Kāmabhogītapanissitakaṃ nijjaravatthūnaṃ dassane yathādhīppetassa atthassa vibhajitvā kathanāṃ sambhavatīti te dassetvā adhippetattho kathito.

Tamatthanti yo “kāmaṃbhogītapanissitakesu garahitabbeyeva garahati, paṣaṃsitabbeyeva ca paṣaṃsatī” ti vutto attho, tamatthaṃ pakāseto. Sāhasikakammenāti ayuttena kammena. Dhammena ca adhammena cāti dhammikenā adhammikenā ca. Ayoniso pavattaṃ bāhirakaṃ sandhāya codako “katha” ntiādīmāha. Itaro nayidaṃ tādisaṃ attaparitāpanaṃ adhippetam, atha kho yoniso pavattaṃ sāsanikamevāti dassento “caturaṅgavīriyavasena cā” ti āha. Tattha “kāmaṃ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca avasissatū” tiādīnā nayena vuttā sarīrenirapekkhavipassanāya ussukkāpanavasena pavattā vīriyabhāvanā “caturaṅgavīriyavasena” ti vuttā. Tathā abbhokāsikanesaṃjīkatapādinissitāva kilesanimmathanayogyā vīriyabhāvanā “dhutaṅgavasena cā” ti vuttāti. Ariyamaggena nissesakilesānaṃ pajahanā nijjarā. Sā ca attapaccakkhatāya sandiṭṭhikā tiṇṇaṃ mūlakilesānaṃ pajahanena “tisso” ti ca vuttā. Tenāha “ekopī” tiādī.

Rāsiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Pāṭaliyasuttavaṇṇanā

365. “Māyañcāhaṃ pajānāmī” ti vacanaṃ kāmaṃ tesāṃ māyāvibhāvadassanaparaṃ, bhagavato pana māyāsāṭṭheyyādikassa sabbassa pāpadhammassa bodhimūle eva setughāto, tasmā sabbaso pahīnamāyo,

sabbaññutāya māyaṃ aññe ca ñeyye sabbaso jānāti. Tena vuttaṃ “māyañcāhaṃ, gāmaṇi, pajānāmi”tiādi. Māyañca pajānāmi na kevalamahaṃ māyaṃ eva jānāmi, atha kho aññampi idañcidañca jānāmi.

Itthikāmevā itthiṃ ceva tadanñakāmevā ca. Ekasmiṃ tñāneti ekasmiṃ padese. Ekekasēva āgantukassa gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā. Sattianurūpenāti vibhavasattianurūpena. Balānurūpenāti parivārabalānurūpena. Sattianurūpenāti vā saddhāsattianurūpena. Balānurūpenāti vibhavabalānurūpena. Dhammesu samādhī dasakusaladhammesu samādhānaṃ. Aggahitacittatā pariyuṭṭhakāritā. Tena lokiyasīlavisuddhi diṭṭhivisuddhi ca vuttā. Tathā cāha - “ko cādi kusalānaṃ dhammānaṃ, sīlañca suvisuddhaṃ diṭṭhi ca ujukā”ti. Tattha patitṭhitassa upari kattabbaṃ dassetuṃ “dhammasamādhismiṃ tñito”tiādi vuttaṃ. Ayaṃ paṭipadāti tassa kammaphalavādino satthu vacanaṃ sabbesañca ayaṃ mayhaṃ sīlasaṃvarabrahmavihārabhāvanāsaṅkhātāpaṭipadā anaparādhakatāya eva saṃvattati. Jayaggāhoti ubhayathāpi mayhaṃ kāci jāni natthi.

Pañca dhammā dhammasamādhī nāma, vipassanāmaggaḥkammamattaṃ vā. Tatiyavikappe sīlādivisuddhiyā saddhiṃ brahmavihārā yathāvuttatīdhadhammāvahattā eva dhammasamādhī nāma. Pūrentassa uppannā cīttekaggaṭāti vuttakhaṇīkacīttekaggaṭā. Sāpi cīttassa samādhānato “cīttasamādhī”ti vuttā, tassa paṭipakkhaṃ vikkhambhantī samucchīdantī ca hutvā pavattā yathāvuttasamādhī eva vīsesena cīttasamādhī nāma.

Pāṭaliyasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

Gāmaṇisaṃyuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 3. The Collection of the Connected Discourses - Subcommentaries. 4. Subcommentary on the Chapter on the Six Sense Bases. 8. Connected Discourses to Headmen Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org